

Daniela Marčoková*
Anna Makišová
Filozofická fakulta
Univerzita v Novom Sade

UDC 811.162.3'373.2(497.113 Kisač)
DOI: 10.19090/gff.2017.1.291-303
Стручни научни рад

PRÍMENÁ V KYSÁČI AKO KULTÚRNE A TRADIČNÉ DEDIČSTVO**

Predmetom výskumu bola neúradná pomenovacia sústava obyvateľov Kysáča, ktorí sú slovenskej národnosti. Cieľom výskumu bolo evidovať prímenná dospelých obyvateľov Kysáča, ktoré sa vyskytovali v druhej polovici 20. storočia, na prelome tisícročí a tie, ktoré sa dodnes používajú v každodennej komunikácii. Vo výskume sme uplatnili metódu živej pamäte. Výsledky nášho výskumu môžeme zhrnúť takto: pri 165 priezviskách sme zaznamenali úhrne 742 prímenná; niektoré rozvetvené rodiny majú veľa prímenná. Hoci sú jednočlenné modely najčastejšie, zaznamenali sme i dvojčlenné opisné modely; niekedy má jedna osoba dve prímenná; niektoré prímenná sa vzťahujú na niekoľko osôb; prímenná najčastejšie majú pozitívny postoj k osobe, no je aj určitý počet takých, ktoré vznikli podľa animozity. Prímenná považujeme za súčasť kultúrneho a tradičného dedičstva.

Kľúčové slová: onomastika, prímenná, Kysáč, Slováci v Srbsku, kultúrne a tradičné dedičstvo

Kysáč je slovenská osada vo Vojvodine (Srbsko), do ktorej sa prví Slováci prisťahovali roku 1773. Podľa posledného súpisu roku 2011, v Kysáči žilo 5 670 obyvateľov. V súčasnosti je ťažko určiť presný počet obyvateľov Kysáča slovenskej národnosti kvôli novodobým migráciám, no predpokladáme, že dnes v Kysáči žije približne 4000 Slovákov. Keďže registrujeme zmenšenie počtu obyvateľov slovenskej národnostnej menšiny na týchto priestoroch, považujeme, že naša práca bude prínosná v zmysle zachovania svedectva na časy, keď tu žili Slováci vo väčšom počte.

Cieľom našej práce bolo zaznamenať prímenná ako súčasných a žijúcich obyvateľov Kysáča, tak i osobné a rodinné prímenná, ktorých nositelia už nežijú v Kysáči, alebo už nežijú vôbec, alebo i také prímenná, vzťahujúce sa na priezviská, ktoré v Kysáči zanikli.

Vo výskume sme uplatnili metódu živej pamäte (podobné termíny sú kolektívna a komunikatívna pamäť), ktorá je výhodná najmä pri skúmaní

* danielamarcokova@ff.uns.ac.

** Príspevok vznikol v rámci projektu č. 178017 *Diskurzije menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe*, ktorý financuje Ministerstvo školstva a vedy Srbska.

vnútorného poznania určitej sociálnej skupiny. Živá pamäť je fungujúca výlučne na sociálnej úrovni pri komunikácii, ktorá sa uskutočňuje v každodenných situáciách. Trvá približne sedemdesiat až osemdesiat rokov alebo približne tri za sebou nasledujúce generácie, pričom sa objem zapamätaných informácií časom znižuje.

Kvôli zachyteniu čím širšieho časového úseku s dosahom na čím ďalšiu minulosť, informátormi boli príslušníci staršej a strednej generácie obyvateľov Kysáča¹. Materiál sme získavali vlastným terénnym výskumom v rokoch 2016 a 2017, zámerne volenými návštevami osôb, pre ktoré sme predpokladali, že poznajú väčšinu obyvateľstva.

Bez ohľadu na to, že sme v práci nedávali do súvisu priezviská s prímenami, pri zaznamenávaní prímen sme vylúčili tie, pre ktoré sme zistili, že sú urážlivé pre osobu alebo rodinu. Ospravedlňujeme sa v prípade, že nám predsa „unikli“ niektoré prímená, ktoré niekto bude považovať za nelichotivé.

VÝSKUM V OBLASTI ONOMASTIKY V RÁMCI SLOVENSKÉHO VOJVODINSKÉHO PROSTREDIA

Daniel Dudok² dôkladne preskúmal pôvod a význam priezvisk Slovákov vo Vojvodine. Transkripciou priezvisk do slovenčiny a srbčiny a opačne sa venovali zamestnanci Oddelenia slovakistiky³. Jazykovou kultúrou mena, menom a národnou identitou sa zaoberali: Michal Týr,⁴ Anna Marićová,⁵ Anna Makišová⁶ a Zuzana

¹ Informátori: Michal Ďurovka - Profesor (1946), Mária Ďurovková (rod. Nemetová) - Nímetka (1949), Ján Ďurovka - Dubček (1939), Ondrej Ďurovka (1939), Michal Filko - Šešelj (1941), Michal Gombár - Učiteľ (1933), Ondrej Hřiva - Křmo (1948), Anna Madacká (rod. Ivičiaková) - Tuškovka (1957), Ján Madacký (1951), Anna Surová (rod. Ďurovková) - Surovka (1944) a Anna Legišnová (rod. Páliková) - Rafova (1946).

² Dudok, D. (2001). *Priezviská Slovákov v Juhoslávii*. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov. Dudok, D. (2006). Pôvod Hložančanov z hľadiska ich priezvisk. In: *Hložany 1756–2006. Zborník prác pri príležitosti 250. výročia príchodu Slovákov do Hložian*. Hložany: MOMS; Báčsky Petrovec: Kultúra. 261–271.

³ Marićová, A. & Týr, M. & Makišová, A. & Týrová, Z. (2011). *Transkripcia priezvisk zo slovenčiny do srbčiny*. Nový Sad: Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny.

⁴ Týr, M. (2004). Mena a národná identita. *Slovenčina v praxi. Štúdie z konfrontačnej a aplikovanej lingvistiky*. Nový Sad: Futura publikacije. 38–45.

⁵ Marićová, A. (2015): *Priezviská ako živé mená staropazovských Slovákov*. In: 19. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 118–127; Marićová, A. (2015). *Neúradné priezvisko vo funkcii živého mena u staropazovských Slovákov*. In: Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u

Týrová.⁷ Problematike priezvisk sa sčasti venoval i Miroslav Dudok.⁸ Okrem toho, Samuel Čelovský sa v súčasnosti zaoberá skúmaním priezvisk v Kysáči (práca ešte nie je publikovaná). Prímená (prezývky) v Pivnici skúmali Zuzana Týrová⁹ a Ján Botík.¹⁰ Ján Kováč knižne spracoval problematiku dvojakých priezvisk v Starej Pazove¹¹ v rámci ktorej okrajovo uvádza prímená a prezývky. Podľa nášho zistenia, v minulosti boli pokusy o zaznamenávanie prímen miestnymi obyvateľmi Kysáča, no okrem rukopisu Michala Párnického, v ktorom zaznamenal približne 120 prímen (pravdepodobne v 70. rokoch 20. storočia), iné zoznamy sa nezachovali.

DEJINY POUŽÍVANIA MIEN

Dávanie mena a priezviska novorodencovi je regulované zákonom. V úradnom styku sa u Slovákov uplatňuje dvojmenná sústava osobných mien, pozostávajúca z osobného mena (krstné, rodné meno) a priezviska (dedičné rodinné meno).

V období pohanstva predkovia Slovákov dávali svojim deťom slovanské mená, kým po prijatí kresťanstva to boli kresťanské starozákonné a novozákonné mená. Jednomenná pomenovacia sústava bola príznačná ešte i pre stredovek. Podľa Kršku (2003: 213) naši predkovia sa prijatím kresťanstva neradi vzdávali tradície slovanských mien a tak jedno meno (väčšinou kresťanské) dostal človek pri krste,

jugoistočnej i srednjoj Evropi. Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije. 79–86.

⁶ Makišová, A. (2015). *Miestne názvy a obyvateľské mená vo Vojvodine*. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 206–213; Makišová, A. (2015). *Slovenské priezviská vo vojvodinskom kontexte*. In: Jazykovedné štúdie. 32: prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty. Bratislava: Slovenská akadémia vied; Makišová, A. (2014). *Zapisovanie slovenských priezvisk v slovenskom a v srbskom kontexte*. In: Godišnjak Filozofskog fakulteta, Novi Sad. roč.39, č.2. 93–106.

⁷ Týrová, Z. (2015). *Rodné mená vojvodinských Slovákov (na príklade Pivnice)*. In: 19. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 138–143.

⁸ Dudok, M. (2015). *Z chorvátskej a srbskej propriálnej lexiky na Slovensku*. In: 19. Slovenská onomastická konferencia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 72–77.

⁹ Týrová, Z. (2005). *Prezývky Slovákov v obci Pivnica (Juhoslávia)*. In: *Varia XII*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV. 175–179.

¹⁰ Botík, J. (2011): *Z historickej a kultúrnej pamäti Pivničanov*. In: Dolnozemskí Slováci. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko. 139–141

¹¹ Kováč, J. (2002). *Priezviská Slovákov v Starej Pazove*. Stará Pazova: vlastným nákladom.

druhé meno (pohanské) plnilo funkciu prímena (t. j. bližšie charakterizovalo a identifikovalo jedinca): *Pauli dicti Koza, Stephano dicto Kurchma, Nicolaus dictus Pohar*. Čo sa týka súčasného inventára rodných mien u vojvodinských Slovákov evanjelického vierovyznania, podľa Týrovej (2005: 139) bol donedávna relatívne chudobný, lebo sa deťom zvyčajne dávali asi desať tradičných mien s malými odchýlkami. V súčasnosti zanikajú staré slovanské mená, lebo rodičia deťom dávajú jedinečné a moderné mená.

Priezvisko je časť osobného mena. Je to rodinné (rodové) meno, ktoré sa pridáva k rodnému menu na bližšie označenie osoby. V rodine sa spravidla dedí po otcovi. Predchodcami priezvisk boli prímená. Dudok konštatuje, že priezvisk je oveľa viac ako krstných mien (1998).

Prímená začali vznikať v 10. storočí v západnej Európe. Prvé prímená (prídomek, predikát), mali okrem mena najprv iba šľachtici (red. Kiliánová, 2011). Podľa Dudka u šľachticov vznikajú prímená v 15. a 16. storočí, kým u mešťanov a u poddanných na dedinách v 16. a 17. storočí (1998). Podľa Švecovej sa prímená tvorili rozličnými príponami (napr. Matejov syn Jakub – Jakub Mateje), no v 15. až 17. storočí sa začali pridávať mená podľa funkcie, povolania, remesla, majetku, bydliska... Ak sa dedili po otcovi, označujeme ich ako patronymiká, ak po matke, tak matronymiká. Prímeno zvyčajne vytváral zhotovovateľ písomnej listiny, v ktorej použil živú prezývku rodiny. Neskôr sa z týchto prímen vyvinuli dnešné priezviská a definitívnu podobu nadobudla dvojmenná sústava v novoveku, ktorú r. 1780 uzákonil Jozef II a ktorou bolo povinné používať priezvisko vyvinuté z prímenia (Švecová, 1971). V tomto období už Slováci prichádzali na územie dnešnej Vojvodiny a v evidenciách dolnozemskej cirkevnej zborov už nachádzame dvojmennú pomenovaciu sústavu dosťahovalcov. Podľa Dudka tým nezanikla bohatá a rozvetvená sústava živých (neúradných) osobných mien, ktoré slúžia na identifikovanie osoby, presné označenie v dedine, susedstve, u príbuzných, v rodine. Kým úradné mená dáva rodina, živé mená a predovšetkým prielievavé prímená vymýšľa a dáva okolie. Hoci sú živé osobné mená neúradné, často sú používanéjšie od úradných. Používanie prímen v minulosti malo svoje opodstatnenie tam, kde žilo mnoho ľudí pohromade, predovšetkým v mestách. Dnes sa na presnú a rýchlu identifikáciu určitej osoby používajú živé osobné mená, zvlášť v dedinských prostrediach (1998: 14).

TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE TERMÍNOV PREZÝVKA A PRÍMENO

Základný lexikálny význam slova prezývka vysvetľuje Slovník slovenského jazyka 3 (1963: 529) ako „trvalé, obyč. posmešné pomenovanie, meno niekoho,

dané podľa charakteristických povahových vlastností, používané popri bežnom mene“. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (1989: 576) prezývka je „vedľajšie pomenovanie niekoho podľa charakteristických vlastností“, čo si vysvetľujeme prítomnosťou určitej miery expresivity, s príklonom k pozitívnej alebo negatívnej emocionalite.

Aj podľa Profantovej prezývka obsahuje prvok hodnotenia, obvykle negatívneho. Práve preto, že je posmešná a blízka nadávke, prezývka býva predmetom hnevu, hádok a iných nepríjemností (ed. Kiliánová, 2011).

Podľa Murina prezývka v sebe zväčša kóduje príbeh, ktorý pozná väčšina členov komunity. Tento príbeh zväčša sprevádza člena spoločenstva po celý život a pamäť príbehu pomáha identifikovať osobu v lokalite. Poukazuje na to, že často dochádza k variovaniu príbehu, ktorý si komunita vytvára a traduje medzi generáciami (2015). Z tohto uzavierame, že je prezývka podľa neho typická pre malé sociálne skupiny. To môže byť dedinské obyvateľstvo, ale aj iné vekovo, záujmovo, profesijne alebo inak sociálne ohraničené kolektívy. Podľa Valentovej (2011) v českej lingvistike a onomastike sa termín prezývka používa predovšetkým na označenie neúradných mien žiakov v školskom kolektíve. Bauko pod prezývkami rozumie „neúradné osobné mená, ktoré si ľudia dávajú v určitej societe, a identifikujú človeka okrem priezviska, krstného mena a hypokoristika“ (2010: 331). Za prezývku pokladá neúradnú formu priezviska a jeho nepravidelnú zmenu a dokonca za prezývku pokladá živé meno, ktoré má iný tvar ako úradné meno.

Prímeno je podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (1989: 352) ďalšie meno pridané k priezvisku. Podľa Valentovej (2010) je termín prímeno zaužívaný skôr pre historické sekundárne mená v jednomennej pomenovacej sústave pred úradnou kodifikáciou dvojmenného pomenovania. Podľa Maričovej „Prímenom sa dopĺňa priezvisko na základe určitej individuálnej alebo inej charakteristiky v spoločenstve, v ktorom je viacej rodín s rovnakým priezviskom tak úradným, ako aj neúradným...“. Pripúšťa i tzv. opisné príméná „napr. Jano švagríkou, čo má Gašparku (podľa rodinného priezviska manželky)... Marti Ugoróu s Kurta šoru (podľa názvu ulice), Vincúrovci čo maju mal'ie oči (podľa osobnej charakteristiky)“ (2015: 120).

Podľa Profantovej ľudová terminológia často nerozlišovala prezývku od príména, takže sa paralelne javia termíny ako „prezývané meno“, „prídavné meno“, „príménie“ (ed. Kiliánová, 2011). S týmto názorom sa stotožňuje aj Dudok, ktorý považuje, že je z dnešnej perspektívy ťažko rozlíšiť prezývku a prímeno (1998). Prikláňame sa k tejto konštatácii. Keďže škála definovania pojmov prezývka a prímeno je príliš široká a niekedy je ťažko určiť rozdiel medzi nimi, v našej práci budeme používať termín prímeno. Považujeme, že tento termín podľa svojej

definície zachytáva širšiu škálu živých mien, ktoré plnia funkciu druhého mena, slúžiaceho na dištinkciu osôb istého mena a/alebo priezviska alebo na presnú a výstižnú identifikáciu osoby v skúmanom dedinskom kolektíve.

DATA BÁZA ZAZNAMENANÝCH PRÍMEN V KYSÁČI

Z registra priezvisk v knihe Daniela Dudka *Priezviská Slovákov v Juhoslávii* možno zistiť, že zo 4200 spracovaných priezvisk, v Kysáči sú zaznamenané 662 priezviská. Zistili sme, že je 165 priezvisk (čo je približne asi štvrtina z úhrnného počtu slovenských priezvisk v Kysáči), pri ktorých sa vyskytujú prímená. V našej práci sme nedávali do súvisu priezviská s prímenami z objektívnych príčin, takže tu ani neuvádzame zoznam spomínaných priezvisk. Prímená sme zaradili do týchto, na tento účel („ad hoc“) utvorených kategórií:¹²

1. Podľa mena:

a) podľa rodinného mena (patronymiká): Baďinouci, Ďurouci, Gájko, Gaži, Geci, Gjera Jerkovi, Jozefouci, Kacera, Kešjovskí, Kvárik, Lacovi, Luciňskí, Marouďi, Medľa, Michľa, Mitre, Marfécki, Pajkoš, Perceľ, Piňco, Šafár, Šauka, Šeki, Šťirjakouci, Tomášovi, Tuško, Tuška, Žárkovi.

b) podľa ženskej línie (matronymiká): Bagľaš, Beňka, Čjernamara, Domonkin, Ferko, Gerž, Kráľouškí, Makam, Macko, Majtám, Olách, Škurám, Zeľenák.

c) vyvedené z vlastného mena: Ďóko, Eľeňim, Ferdinand, Fereňcoví, Gregor, Gusti, Jaňco, Jaňči, Jaňík, Jojo, Jóškouci, Jozefou, Kájim, Kubo, Láďo, Mífo, Mišina, Mišík, Miški, Pafo, Pajšo, Pauko, Páuko, Paľi, Palo, Petra, Péterou, Petroví, Rále, Rášo, Sájó, Sami, Toňko, Tomášou.

d) vyvedené z priezviska: Bágo, Baki, Biki, Carko, Céko, Cíne, Crvko, Čéko, Daňiš, Drienko, Drni, Dríňki, Ďemro, Dubec, Fil'o, Frňtík, Fúnto, Gaľo, Gále, Hevír, Saki, Skále, Gédo Grňko, Kíjo, Kíso, Koki, Kóco, Krajlo, Kuľo, Lenko, Máde, Maki, Méco, Médo, Meško, Morvaj, Moško, Muvi, Nasko, Nemeš, Péjo, Peťo, Poňki, Sádo, Skále, Surko, Širka, Tótik, Vránac, Vrbača, Vľe, Vlaki, Záborac, Zloch.

e) podľa srbského mena/priezviska: Anďélko, Bájit', Báne, Jovička, Lázo, Miki, Míko, Míto, Móme, Nenad, Nídžo, Pájó, Péko, Radojeu, Rájko Skoblár, Šimovit', Šinjkovic, Tómo, Žíko.

¹² Pri uvádzaní prímen sme použili fonetickú transkripciu kvôli tomu, aby sa mohli správne prečítať.

f) podľa cudzieho mena: Čarli (angl.), Dendi (angl.), Diner (Diener – židovská rodina v Kysáči), Džini (angl.), Fredi (angl.), Hari (angl.), Henri (angl.), Jusufi (Jusuf – arabská verzia Jozefa), Laci (maď.), Lari (angl.), Lojzi (maďarské hypokoristikum Alojza), Paul (nem.), Pišta (maďarská verzia Štefana) Pedro (špan.), Rajter (nem.), Šáňdor (maď.).

2. Podľa geografického názvu, národného príslušenstva a priestorového rozmiestnenia: Afrikánac, Amerikám, Bád'onský, Begejáš, Beškam, Ból'ovčam, Britik, Bugar, Doľinaj, Francús, Horňiak, Japám, Járašouci, Kinés, Lošincou, Lošiňský, Lužam/Ludžan, Madžar, Nachiški, Nakaňdme, Palášik, Petroúski, Pilišam, Pirošam, Rus, Sálašam, Sarajevo, Slovák, Sol'iaňski, Srbijánac, Tisouški, Told'am, Zabara, Žit.

3. Zvieracieho pôvodu: Cápo, Čeňger, Džúkac, Húskár, Iňsekt, Kacúr, Kanarínac, Kanár, Kóbac, Lapka, Mačica, Motíl', Mucha, Pače, Paprček, Pévac, Pile, Sova, Zajko, Žguňec.

4. Rodinného pôvodu: Apíčko, Apko, Bábo, Báto, Báf'atómo, Báf'ouka, Čikica, Kmotor, Kómšo, Kúmko, Pajtáš, Sakibáči, Siňko, Stríko, Sváko, Svat, Šogi, Švagrík.

5. Podľa názvov jedál a nápojov: Brezák, Buchta, Kapušník, Kašasti, Kuglof, Mľiečkoprevarenou, Piúkár, Piúko, Rakijáš, Smoki, Špricer, Viski, Zlatorog.

6. Cudzieho pôvodu: Badi, Bekón, Bój, Dobardám, Grín, Gudbáj, Házi, Ime, Kandi, Kiči, Luksus, Momak, Paul, Pionír, Pufi, Stil, Točkár.

7. Podľa funkcie, zamestania a vykonávania činnosti, názvu podniku: AS, Alcmetál, Alvár, Bábkar, Bačkoráš, Bačouci, Baňkár, Basista, Belziňkár, Bolničár, Bravčjar, Bubnáš, Bundáš, Čeňzár, Čelár, Čižmár, Črepár, Dará'oš, Direktor, Díler, Debnár, Doktor, Drevár, Džanďár, El'etričjar, Fabrikant, Farár, Farbjar, Finanje, Furničkár, Generál, Geregár, Halogén, Haňdrár, Hasič, Hodinár, Hodinkár, Holupkár, Hoľjar, Hrobár, Huďec, Hvezdár, Ihlár, Kalapoš, Kamenár, Kaňdramáš, Kantor, Kapcoš, Kapitán, Kaplánoví, Kinár, Klas, Klkár, Klobučník, Kloňfer, Kochňjar, Komandír, Kondáš, Korpár, Kováč, Krčmár, Krojáč, Krosnár, Leťec, Lovec, Ložáč, Líškár, Magaciner, Majster, Maľjar, Matičár, Medár, Meškár, Metlár, Mesjar, Mľekár, Mľinár, Murár, Muzikant, Novinár, Obuvník, Oľejkár, Organcijáš, Parketár, Paprikár, Pekár, Peváč, Počtár, Podnotár, Pokladník, Poľicaj, Páľeňičjar, Prezident, Profesor, Roľník, Rapšicer, Remenár, Repár, Ribár, RTS, Sekretár, Seľektor, Sódár, Skel'jar, Starejší, Stolár, Stražár, Stromíkár, Stuňjar, Šerif, Školník, Šnajder, Špijúm, Štraňgár, Štriker, Štverňjar, Tamburáš, Tamburkáš, Tapetár, Telefónista, Tišler, Tkáč, Tortár, Tokár, Trafikant, Traktorista, Trgovcoví, Tréner,

Truhljar, Ťehlár, Ťehlíčkar, Učiteľ, Umel'ec, Účo, Veterinár, Vulkanizér, Zeleňinár, Zelezníčjar, Zvonár.

8. Podľa predmetov, rastlín a javov: Cigaráš, Čaura, Čikfer, Dinár, Dolníkmakoví, Ikona, Kolibadotrhaná, Papečok, Šarkam, Vaham, Vulkám, Trčika, Ťíro, Púderka.

9. Podľa psycho-fyzických vlastností a stavov: Andačkandač, Beľo, Bezoka, Bélac, Biela, Brčkár, Bfko, Bucham, Cigarkár, Čarni, Čierni, Čipkár, Daráľoš, Dasko, Dáso, Dlhí, Dovec, Drdák, Drdi, Dugi, Ďuďuďúrko, Frajerkáš, Grbo, Gubica, Gušám, Hráme, Hrubí, Janomalí, Janovelkí, Kido, Konaj, Koškár, Kresťam, Léšo, Lucprdo, Maskota, Mimimíško, Miškagorimľina, Mrmloš, Mocní, Nazarém, Němí, Otrava, Papučjar, Perikám, Pirirájko, Pogam, Pravotár, Prľo, Próbáš, Puňktíčkar, Raga, Riško, Smrdo, Sobotár, Sakramentija, Snágo, Strúja, Šapti, Šišo, Škrípam, Špíco, Tivola, Verní, Volovina, Vihipkár, Zlôťo, Židrák, Žvále.

10. Podľa kreslených a literárnych hrdinov, známych osobností a udalostí: Alf, Bádžo, Beara, Burduš, Čaják, Dáča, Dejánoviť, Dupček, Džonson, Gajger, Hlinka, Jánošík, Kenedi Kíťo, Lumumba, Molotov, Pánto, Paroma, Pinki, Popaj, Riňgo, Sanjčo, Sanjokám, Siedmikongres, Šešeľ, Špíro, Tarzam, Titko, Truman, Zoro.

11. Nezaradené: Aňjeľik, Bačouka, Baňďo, Bapsko, Bájko, Beták, Bobek, Boboš, Bohiňa, Boho, Bojla, Bojtár, Bokšam, Bóne, Boroňčák, Boroňjak, Boso, Brčkár, Búko, Búrik, Burkuš, Búšo, Cáco, Cóni, Cicko, Cíco, Cilo, Cípo, Cvetko, Čéčo, Čitrák, Čitrík, Čitro, Dajč, Depoš, Didzgem, Dimi, Diťo, Díme, Drl'o, Drndy, Druso, Dudovec, Dujko, Dupi, Ďájo, Ďetro, Ďico, Dzigo, Džompara, Džúbro, Edo, Fáne, Fero, Fiki, Fír, Flintaj, Fúso, Gariňča, Gazda, Gazďík, Gájko, Gedra, Geľa, Géne, Gráfik, Guča, Gujda, Háňik, Hampora, Haľapúš, Hekľa, Hernák, Hergo, Hevír, Hejndri, Hoňzo, Horeháj, Hrkúľ, Húber, Hurtuľa, Icík, Ido, Ikera, Jávo, Jéuďo, Jézo, Joti, Juj, Júco, Júso, Kaka, Kalajga, Karči, Kardasko, Kiko, Kiľeňčoš, Kolter, Kóle, Kóko, Kotétko, Kfko, Kfmo, Kuňda, Kurlička Kutka, Lagúš, Lambi, Laňo, Lebam, Legánus/Leghánus, Lemi, Levi, Lina, Lojzi, Lokaj, Lúšťik, Luťík, Lendi, Lico, Maco, Máksó, Maroš, Medľa, Mécho, Meňdi, Mico, Migi, Mígo, Michľa, Mňačár, Mrňda, Mikac, Mikuš, Miňči, Minder, Míster, Moni, Moňašár, Mfco, Mujki, Mújit, Nóko, Oľo, Oňiš, Paco, Pečjak, Pélo, Pepi, Pil'i, Piola, Pípo, Pimega, Piňdžo, Pirči, Pízo, Prčkal'ica, Prčina, Raf, Rafka, Rakajlo, Ríťo, Roľko, Sít'o, Saks, Sálašam, Saľera, Saľich, Sikvis, Síjo, Símo, Slatinár, Striška, Suha, Šajo, Šarajda, Šarga, Šimbus, Šindil'ko, Šipci, Šíro, Šico, Šišo, Šita, Šmáco, Šmrdam, Šoha, Šok, Šolája, Šprňo, Šticko, Šúco, Šújo, Šúmo, Šuško, Taudžo,

Techno, Tinďír, Tinto, Trajko, Trto, Trifke, Ťópo, Ťopso, Ťuňo, Ťúko, Vacho, Vicek, Voki, Vukas, Zéľo, Zúle, Zuštiak, Žajír, Žubaľa, Žúbro, Žújo, Župúlko.

Osobitnú kategóriu tvoria ženské prímená. Ženy v Kysáči sú zvyčajne bez prímen. Ak nejaké majú, tak sú vyvedené z manželovho (Ankapróbna, Brňka, Cácka, Diľka, Gedrouka, Grínka, Mécovka), alebo otcovho prímena (Jánošíčka, Jovicóvka). Málo je takých, ktoré majú osobné prímeno (Andĕla, Ankapekna, Kukica, Kata (vlastným menom Alena), Maračierna). Niektoré majú prímeno podľa názvu zvierat (Čita, Góľa, Hrlka (hrdlička), Koza, Mače, Riba, Sova, Zebra); predmetu (Kefa, Sito, Piksľa); rodnej dediny/miesta pôvodu (Aradácka, Padiňka); zamestnania manžela (Doktorova, Obuvníkova, Taksistova); podľa fyzickej/duševnej vady (Ňemá, Chibná, Pejcejova t.j. Perceľova, Bezvlasov); podľa „dievockého“ priezviska (Piksika, Srna, Sura, Migalica); podľa známych osobností (Lovisna, Néda Ukraden, Regica, Zlatovláska); iné: Dúša, Džídžouka, Hucka, Krcko, Srce.

VÝSLEDKY VÝSKUMU

1. Pri 165 priezviskách sme zaznamenali úhrne 742 prímen súčasných a žijúcich obyvateľov Kysáča, ale i také osobné a rodinné prímená, ktorých nositelia už nežijú v Kysáči, alebo už nežijú vôbec, alebo priezvisko, na ktoré nadväzuje prímeno, v Kysáči zaniklo.

2. Prímená sme roztriedili do nasledujúcich kategórií: podľa mena (s piatimi podkategóriami, úhrne 167); podľa funkcie, zamestania a vykonávania činnosti, názvu podniku (139); podľa psycho-fyzických vlastností a stavov (69); podľa geografického názvu (34); podľa kreslených a literárnych hrdinov, známych osobností a udalostí (30); zvieracieho pôvodu (20); rodinného pôvodu (18); cudzieho pôvodu (17); podľa predmetov, rastlín a javov (14); podľa názvov jedál a nápojov (13). Bolo dosť takých prímen, ktoré boli nešpecifikované, nedefinované a tak sme ich nevedeli zaradiť do spomínaných kategórií (221).

3. Niektoré rozvetvené rodiny majú veľa prímen (Chrťan – 37, Marčok – 34, Madacký – 33, Ďurovka – 32, Filko – 27) a v tomto zmysle je ich oveľa viac ako priezvisk.

4. Niekedy má jedna osoba dve prímená, napríklad jedno prímeno sa vzťahuje na zamestnanie a druhé je osobné prímeno (Hrobár/Cóni, Fotograf/Méľo, Tréner/Morvaj, Ďóko/Obuvník, Ďóko/Grading, Berzo/Prohróm). Inokedy sa jedno z prímen vzťahuje na floskulu: (Pásikár/Mliečko Prevarenvo). Niekedy je jedno prímeno vyvedené z toho druhého: Stoti/Stoťkár, Kuždro/Kuštra, Legánus/Leghánus, Lužam/Lužzan. Keď príslušníci jednej rozvetvenej rodiny

zdedia prímeno, ktoré však nemá postačujúcu identifikačnú a dištinktívnu funkciu, potrebné je k nemu pridať ešte jedno prímeno (Fugi Brankár, Fugi Richtár).

5. Hoci sú jednočlenné modely najčastejšie, zaznamenali sme i dvojčlenné opisné modely, ktoré sa vytvorili zložením dvoch slov (Bez oka, Bez vlasov, Ja Tarzam, Dolník makový, Koliba dotrhaná, Dobar dám, Jano malý, Jano veľký, Pod orechom, Na kandrme). Následne sa aj ako zložené onymizovali (Bezoka, Kolibadotrhaná, Jatarzam, Podorechom, Nakandrme...)

6. Sú prípady, keď muži majú za prímená ženské mená, zamestnania, ba i zvieratá ženského rodu (Babica, Čiernamara, Katica, Sova, Zuza). Inokedy sú vo funkcii prímen názvy podnikov alebo ich skratky (Alcmetál, Halogén, Klas, AS – Auto Servis, RTS – Radio Televizija Srbije).

7. Niektoré prímená sa vzťahujú na niekoľko osôb (v zátvorke uvádzame ich počet) istého alebo rozličného priezviska: Bačkoráš (2), Bádžo (3), Belziňkár (2), Břko (4), Bubnáš (2), Dugi (2), Ďemro (2), Holjar (3), Hrobár (3), Jaňco (2), Kaňdmáš (2), Kiřo (3), Kochňiar (2), Kondáš (3), Kováč (3), Mitre (2), Němí (2), Pafo (2), Piřta (2), Profesor (2), Rus (2), Ribár (2), Sájó (2), Sváko (2), Šánjor (2), Štraňgár (3), Tamburáš (3), Tréner (2), Ťíro (2), Zvonár (2), Žíko (2).

8. V niektorých prímenách je zachované svedectvo o zamestnaniach, ktoré zanikajú: Starejší, Bačkoráš, Kondáš, Štraňgár, Skeliar, Furmičkár...

ZÁVERY

Hoci v mikrosocietách asi polovica prímen býva motivovaná úradným krstným menom a priezviskom, v našom výskume sme zaznamenali širokú škálu motivantov.

Prímená najčastejšie majú pozitívny postoj k osobe, no je aj určitý počet takých, ktoré vznikli podľa animozity (nepriateľského postoja a negatívnej emocionality).

V niektorých rodinách sú prímená dedičné, čo znamená, že príslušníci niekoľkých generácií tej rodiny majú tú istú prezývku. V iných prípadoch prímená sú individuálne, patriace výlučne jednej osobe a také prímeno väčšinou žije a zaniká spolu s tou osobou.

Sú priezviská, ktoré nemajú prímená. Dôvod je jednoduchý: nositeľmi toho priezviska boli málopočetné rodiny, takže postačujúcu identifikačno-diferenciačnú funkciu konalo v tých prípadoch krstné meno a priezvisko. V súčasnosti sme však zaznamenali jav, kde aj priezvisko, ktoré sa vyskytlo pri jednej rodine v Kysáci, má svoje prímeno. Vysvetľujeme to psycho-sociálnymi príčinami a potrebou individualizácie.

Ženské prímená tvoria osobitnú kategóriu v našej práci. V porovnaní s mužskými prímenami najčastejšie sú diferencované gramatickou koncovkou. Spomíname ich iba okrajovo, takže sme ich bližšie neanalyzovali a nezaradili sme ich ani do úhrnného zoznamu.

Niektorí o svojich neúradných pomenovaniach ani nevedeli, keďže sa používajú na identifikáciu tej osoby v jej neprítomnosti. Akceptácia prímena jej nositeľom je nepodstatná, v komunikácii funguje iba vtedy, ak ju prijme dedinský kolektív a tak nadobudne status ľudovosti.

Pre každú vojvodinskú lokalitu, v ktorej žijú Slováci, sú príznačné iné priezviská, no predpokladáme, že prímená týkajúce sa niektorých spomínaných kategórií (zvlášť zamestnania) sa vyskytujú v rovnakej podobe v každej slovenskej vojvodinskej osade – čo by mohlo byť predmetom ďalšieho výskumu.

Daniela Marčoková
Ana Makišová

THE EPITHETS IN SURNAMES IN KISAC AS CULTURAL AND TRADITIONAL HERITAGE

Summary

The occurrence of epithets in surnames is an ongoing sociolinguistic process. Our aim was to record all existing epithets, preserved by current inhabitants of Kysáč (Kisac). The results of our research can be summarized as follows: 165 recorded surnames contain 742 epithets in total, some family branches have many epithets; although monomial models are most frequent, binomial descriptive models also exist; in some cases a person has two epithets; some epithets refer to several persons; the relationship between the epithets and the person they refer to is, most commonly, positive, whereas in certain cases, the epithets occur because of animosity.

The role of the epithet is not only to identify the person it refers to, but it is also an important psychological, sociological and historical factor. Epithets are a nonmaterial – cultural and traditional heritage in some way reflecting the history of our towns describing the life of the people of the time and the place.

The local community stabilizes its values, norms and knowledge handing them down from one generation to another. However, there is a continuous decline of population in our local community, because of the mortality of old people and moving-away of the young. Furthermore, it is supposed that in the future, global crisis of social communication will be created due to decreased direct communication. For these reasons, our aim was to capture and record the information about epithets, which are still preserved by the inhabitants of Kysáč (Kisac) and to keep them for future generations.

Keywords: onomastics, epithets, Kysáč (Kisac), Slovacs in Serbia, cultural and traditional heritage

Daniela Marčoková
Ana Makišová

NADIMCI U KISAČU KAO KULTURNO I TRADICIONALNO NASLEĐE

Sažetak

Nastanak nadimaka je živ sociolinvistički proces. Naš cilj je bio da zabeležimo sve nadimke koji su ostali sačuvani u živom sećanju sadašnjih stanovnika Kisača.

Rezultate našeg istraživanja možemo da sažmemo na sledeći način: kod 165 prezimena zabeležili smo ukupno 742 nadimka; neke razgranate porodice imaju puno nadimaka; iako su jednočlani modeli najčešći, zabeležili smo i dvočlane opisne modele; ponekad jedna osoba ima dva nadimka; neki nadimci se odnose na nekoliko osoba; nadimci najčešće imaju pozitivan stav prema osobi ali postoji određen broj takvih, koji su nastali prema animozitetu.

Nadimak ne služi samo za identifikaciju osobe, već ga možemo smatrati i važnim psihološkim, sociolingvističkim i istorijskim faktorom. Nadimci su nematerijalno - kulturno i tradicionalno nasleđe, koje na određen način reflektuju istoriju naših sela i na taj način karakterišu način života ljudi određenog doba i lokaliteta.

Lokalna zajednica stabilizuje vrednosti, norme i saznanja na osnovu generacijske transmisije. Nažalost, u našoj sredini dugoročno beležimo kako smanjenje članova najstarije generacije (smrti), tako i mlađe generacije (migracije). Osim toga, pretpostavljamo da će se u budućnosti produbiti opšta kriza socijalne komunikacije zbog ograničenja direktnih kontakata i povećanja tehničke komunikacije i u takvim mikrogrupama, kakvi su seoski kolektivi. Iz ovih razloga hteli smo da zabeležimo informacije o nadimcima koji su prisutni u živom sećanju stanovnika Kisača i da ih ostavimo u nasleđe generacijama koje dolaze.

Ključne reči: onomastika, nadimci, Kisač, Slovaci u Srbiji, kulturno i tradicionalno nasleđe

LITERATÚRA

- Bauko, J. (2008). Prezývky v sústave antroponým. In: Gálisová, A.–Chomová, A. (ed.) (2008). *Varia XV. Zborník materiálov z XV. Kolokvia mladých jazykovedcov (Banská Bystrica – Tajov 7.–9. 12. 2005)*. Bratislava: SJS pri SAV – Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici. 49–54.
- Dudok, D. (1998). *Priezviská Slovákov v Juhoslávii*. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov.
- Kiliánová, G. (ed.) (2011). *Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom (elektronická encyklopédia)*. Bratislava: Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru, SEUK, Ústav etnológie SAV, 2011 Ústav etnológie SAV. Dostupné na: <<http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=5886>> 17.2.2017.
- Krátky slovník slovenského jazyka* (1989). Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

- Krško, J. (2004). Vplyv pohanstva a kresťanstva na formu vlastných mien našich predkov. In: Kožiak, R.–Nemeš, J. (ed.) (2004). *Zborník z konferencie Pohanstvo a kresťanstvo usporiadanej 5.–6. II. 2003 v Banskej Bystrici*. Bratislava: Chronos. 211–216.
- Krško, J. (2013). Interdisciplinárne dimenzie slovenskej onomastiky. In: Žeňuch, P. (ed.) (2013). *Slavica Slovaca* (red.). Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV. 3–9.
- Murin, I. (2015). Terénny výskum obsahov kolektívnej pamäte a hermeneutická analýza dát. In: Jakoubek, M. (ed.) (2015). *Studia ethnologica pragensia*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, č.7. 140–151. Dostupné na: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-900ef5c0-2f6a-4ff2-8600-002d4a88a6ab/c/ivan_murin_140-151.pdf.
- Párnický, M. (s.a.). *Kysáčske nádymky* (rukopis)
Slovník slovenského jazyka III. diel p-r (1963). Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied.
- Švecová, S. (1974). Príbuzenská skupina a patronýmia na Slovensku. In: Kiliánová, G. (ed.) (1974). *Slovenský národopis*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, roč. 19, č. 1. 3–9.
- Týr, M. (2004). Meno a národná identita. In: *Slovenčina v praxi. Štúdie z konfrontačnej a aplikovanej lingvistiky*. Nový Sad: Futura publikacije. 38–45.
- Týrová, Z. (2005). Prezývky Slovákov v obci Pivnica (Juhoslávia). In: Šimková, M. (ed.) (2005). *Varia XII. Zborník materiálov z XII. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra – Piesok 4.–6. 12. 2002)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV. 175–179.
- Valentová, I. (2012). Poznámky k rozdielom medzi prezývkou a funkčným členom živého mena – individuálnou charakteristikou. In: Ološtiak, M. (ed.) (2012). *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. Zborník referátov z 18. slovenská onomastická konferencie (Prešov 12. – 14. september 2011)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 113–122. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Olostiak3/index.html>.
- Valentová, I. (2010). Prímeno, živé meno, individuálna charakteristika či prezývka? In: Ondrejovič, S. (ed.) (2010). *Slovenská reč*. Bratislava: Slovak Academic Press, roč. 75, č. 4 – 5. 278 –286.